

Алла ХОМУТЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, Одеський національний економічний університет,
Одеса, Україна, 24.06.alla@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7176-9613

КВАНТИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ

Вступ. Результати, яких досягають при управлінні державними фінансами, можуть бути виражені через організаційний, соціальний та економічний ефекти, що діалектично пов'язані між собою та значною мірою визначають ступінь задоволення змінних у часі суспільних інтересів. При цьому отримані фінансові показники в бюджетній сфері та в державному секторі економіки характеризуватимуть економічний ефект від управління державними фінансами. Його значення, як правило, підтверджують доцільність існування функціонуючого управлінського апарату й ефективність прийнятих ним рішень у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Мета – на підставі авторського методичного підходу оцінити економічний ефект від управління державними фінансами України та обґрунтувати напрямки його підвищення.

Результати. У статті визначено індикатори економічного ефекту від управління державними фінансами. Проведено аналіз окремих показників бюджетної, боргової, інвестиційно-інноваційної стійкості в державі, а також фінансової стійкості суб'єктів державного сектору економіки у 2008–2018 рр. Встановлено тенденції показників виконання плану Державного бюджету України, надійності дохідної частини Пенсійного фонду України, надходжень від приватизації, зовнішнього державного боргу, ефективності та рівня освоєння бюджетних інвестицій. Досліджено кількість і структуру державного сектору, його фінансовий вклад у національну економіку. Обґрунтовано необхідність проведення низки першочергових заходів, які позитивно вплинуть на індикатори економічного ефекту від управління державними фінансами України.

Перспективи. У подальших публікаціях буде визначено інтегральний показник економічного ефекту від управління державними фінансами та здійснено прогнозування його значень.

Ключові слова: державний бюджет, державний борг, бюджетні інвестиції, державний сектор економіки, пенсійний фонд, приватизація.

Рис.: 6, табл.: 5, бібл.: 20.

Алла ХОМУТЕНКО

кандидат экономических наук, доцент, Одесский национальный экономический университет, Одесса, Украина

КВАНТИФИКАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ УКРАИНЫ

Введение. Результаты, достигаемые при управлении государственными финансами, могут быть выражены через организационный, социальный и экономический эффекты, которые диалектически связаны между собой и в значительной степени определяют уровень удовлетворения изменяющихся во времени общественных интересов. При этом полученные финансовые показатели в бюджетной сфере и в государственном секторе экономики характеризуют экономический эффект от управления государственными финансами. Его значение, как правило, подтверждают целесообразность существования функционирующего управленческого аппарата и эффективность принимаемых им решений во всех сферах жизнедеятельности общества.

Цель – на основании авторского методического подхода оценить экономический эффект от управления государственными финансами Украины и обосновать направления его повышения.

Результаты. В статье определены индикаторы экономического эффекта от управления государственными финансами. Проведен анализ отдельных показателей бюджетной, долговой, инвестиционно-инновационной устойчивости в государстве, а также финансовой устойчивости субъектов государственного сектора экономики в 2008–2018 гг. Установлены тенденции показателей выполнения плана Государственного бюджета Украины, надежности доходной части Пенсионного фонда Украины, поступления от приватизации, внешнего государственного долга, эффективности и уровня освоения бюджетных инвестиций. Исследовано количество и структуру государственного сектора, его финансовый вклад в национальную экономику. Обоснована необходимость проведения ряда первоочередных мер, которые положительно повлияют на показатели экономического эффекта от управления государственными финансами Украины.

Перспективы. В последующих публикациях будет определен интегральный показатель экономического эффекта от управления государственными финансами и осуществлено прогнозирование его значений.

Ключевые слова: государственный бюджет, государственный долг, бюджетные инвестиции, государственный сектор экономики, пенсионный фонд, приватизация.

Alla KHOMUTENKO

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine,
24.06.alla@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7176-9613

QUANTIFICATION OF THE ECONOMIC EFFECT FROM THE MANAGEMENT OF STATE FINANCE OF UKRAINE

Introduction. The results achieved in managing state finances can be expressed through organizational, social and economic effects. They are dialectically related and, to a large extent,

determine the degree of satisfaction of public interests that change over time. Financial indicators obtained in the budget sphere and in the state sector of the economy, characterize the economic effect of managing state finances. Economic effect, as a rule, confirms the feasibility of a functioning managerial apparatus and the effectiveness of its decisions in all spheres of society.

The purpose of the article is to evaluate the economic effect of managing state finances of Ukraine, based on the author's methodological approach, and substantiate the directions for its increase.

Results. The indicators of the economic effect of state finance management are defined in the article. The analysis of individual indicators of fiscal, debt, investment and innovation stability in the state, as well as the financial stability of subjects of the state sector of the economy for 2008–2018. The tendencies of performance indicators of the plan of the State Budget of Ukraine, the reliability of the profitable part of Pension Fund of Ukraine, revenues from privatization, external state debt, efficiency and level of mastering of budget investments are established. The number and structure of the state sector, its financial contribution to the national economy are investigated. The necessity of carrying out a number of priority measures that will positively affect the indicators of the economic effect of managing state finances of Ukraine is substantiated.

Conclusions. According to the results of the assessment of the economic effect of the efficiency of state finance management it is necessary to apply measures aimed at ensuring budgetary, debt, investment and innovation stability and financial stability of state sector entities. For example, it is necessary to improving the management of state-owned enterprises, in particular: 1) to change methodological approaches to assessing the effectiveness of state sector management; 2) to establish the relationship between the budget funding of the state sector of the economy and the results of its work; 3) to use budget lending as a tool for managing the initial financial flows of the state budget; 4) to increase the responsibility of heads of state enterprises for the results achieved by them. It is proposed to improve the management of budget investments due to: 1) the development of the institution of public-private partnership in certain areas of the economy such as infrastructure, science, etc.; 2) intensification of the use of innovation potential through the creation of innovation clusters, business incubators, etc.; 3) improving the quality of evaluation of the investment project, which will positively affect the effectiveness of its implementation; 4) reorientation of the directions of movement of funds from investments in means of production to investments in human resources, which has a long-term perspective, but with higher profitability; 5) securing for the state intellectual property rights for the development of state research institutes (patents, certificates, etc.), which will provide additional revenue from franchises and trademarks.

Keywords: state budget, state debt, budget investments, state sector of the economy, pension fund, privatization.

JEL Classification: B41; H83, F65.

Постановка проблеми. Сучасні суспільні запити та очікування вимагають якісного оновлення підходів до прийняття управлінських рішень у сфері державних фінансів України, які враховуватимуть про-

цеси глобалізації, інформатизації, зростання наукових інновацій. Такі процеси призвели до бурхливих змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, правовій, соціальній, економічній. Із усі-

ма зазначеними сферами безпосередньо пов'язаний інститут управління державними фінансами, адже він забезпечує розвиток відповідних суспільних інститутів (освіти, охорони здоров'я, державної влади, правореалізаційної діяльності та ін.). Отже, якість функціонування інституту управління державними фінансами позначається на ступені задоволення суспільних інтересів. У зв'язку з цим актуалізується доцільність оцінювання результатів функціонування інституту управління державними фінансами, які, як відомо, можуть бути виражені через соціальний, організаційний та економічний ефекти. Саме останній ефект, який характеризує раціональність утримання певного управлінського апарату, є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінювання ефективності управління державними фінансами проводили: М. Баглай [1], Н. Винниченко [2], О. Горбунов [3], Н. Мельничук [4], О. Рожко [5], Н. Рудик [6], О. Тулай [7] та ін. Наприклад, О. Д. Рожко аналізує гнучкість державних фінансів, боргове навантаження на державні фінанси, відповідність стану державних фінансів вимогам бюджетного законодавства, результативність управління видатками бюджету [5]. О. В. Горбунов досліджує ефективність бюджетного менеджменту через показники якості бюджетного прогнозування, планування і контролю, прозорості та відкритості, ефективність бюджетного регулювання й інституційно-правового забезпечення [3]. Оцінювання ефективності управління державними фінансами України загалом та окремих напрямків такого управління зокрема проводять також різноманітні міжнародні установи: Світовий банк, Міжнародне бюджетне партнерство, Швейцарський економічний інститут та ін. Разом з тим, усі ці дослідження, зважаючи як на суб'єктивні (відсутність комплексної методології), так

і об'єктивні (фактор часу) причини, не містять актуальної комплексної інформації про ефективність управління державними фінансами в Україні за допомогою методу квантифікації.

Мета статті полягає в оцінці економічного ефекту від управління державними фінансами України та обґрунтуванні напрямків його підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний ефект від управлінської діяльності характеризується співвідношенням досягнутих результатів у грошовому вимірі та витрачених на це коштів. Завдяки використанню методу квантифікації цей якісний критерій може бути виражений кількісно через відповідну систему індикаторів (бюджетна, боргова, інвестиційно-інноваційна стійкості та фінансова стійкість суб'єктів державного сектору економіки) і показників (рис. 1).

Для оцінки бюджетної стійкості було відібрано окремі показники, які, на наш погляд, найбільше її характеризують, зокрема: бюджетний дефіцит (профіцит), структура доходів, структура видатків, показники виконання плану та ін. При цьому такі показники проаналізовано як на рівні державного бюджету, так і державних позабюджетних фондів грошових коштів.

За результатами оцінювання показників надійності державного бюджету України за доходами на підставі методичних рекомендацій Світового банку [8] було виявлено достатньо високий рівень виконання плану, окрім 2009, 2012, 2013, 2014 рр., у яких відхилення становило більше 5% (рис. 2). Водночас, проведений аналіз виконання бюджету за структурою доходів продемонстрував суттєві розходження між фактичними та плановими показниками доходів від операцій з капіталом, фондами та грантами. Це може бути обумовлено як суб'єктивним фактором – необґрунто-

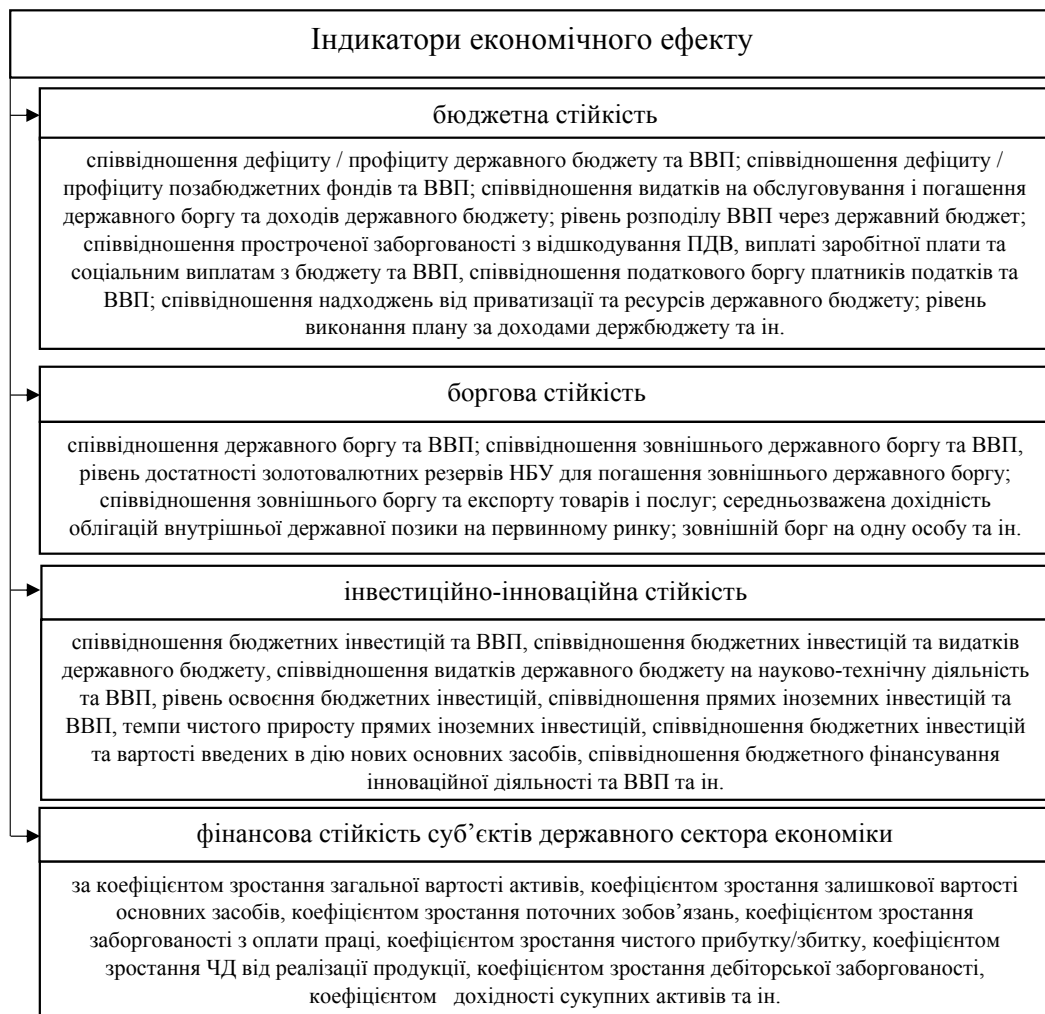

Рис. 1. Індикатори економічного ефекту*

* Складено автором.

ваністю у планових розрахунках за цими статтями, так і об'єктивними – настроями інвесторів, зовнішньополітичними чинниками. Зазначимо, що найбільше відхилення структури відбулось у кризовому 2009 р.

Аналогічним чином було проаналізовано надійність державного бюджету за видатками. В результаті цього встановлено, що відсоток неточних розрахунків видаткових статей бюджету більший за дохідними статтями, хоча спостерігається тісний ко-

реляційний зв'язок між цими показниками. У структурі видатків найбільші відхилення відбулися за статтею “Житлово-комунальне господарство”, відсоток виконання плану за якою в 2015 р. становив 4,4.

Проведений аналіз надійності державних позабюджетних фондів на прикладі дохідної частини Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) (табл. 1) показав, що відсоток невиконання плану фонду становив від 99,83% у 2018 р. до 112,96% у 2015 р.,

ДЕРЖАВНІ І МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

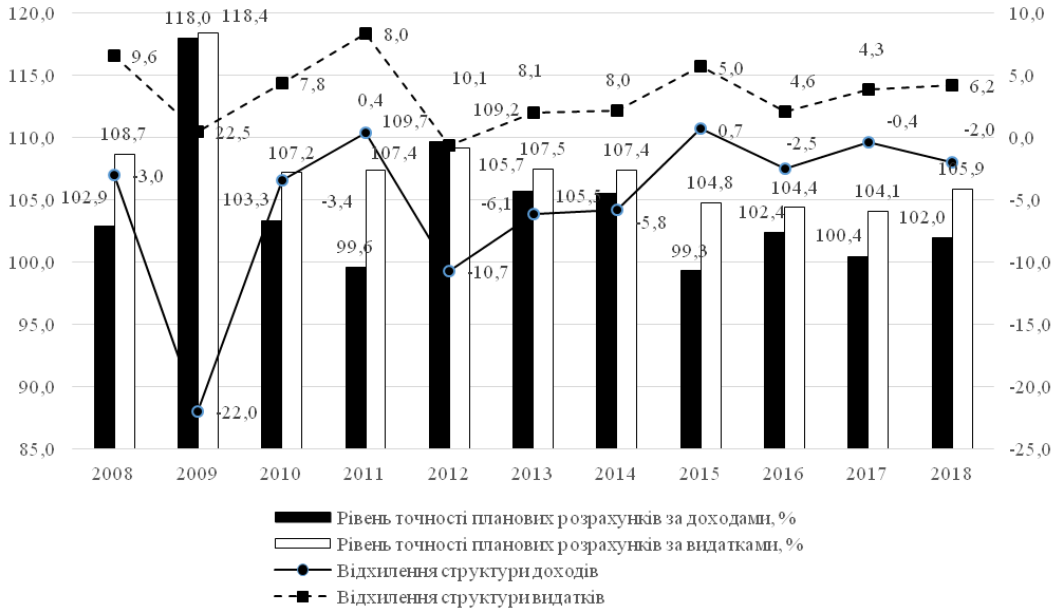

Рис. 2. Показники виконання плану Державного бюджету України*

* Побудовано на основі [9].

Таблиця 1

Індекси надійності доходної частини ПФУ

Показники		2008	2014	2015	2016	2017	2018
Власні надходження	факт, млрд грн	101,95	165,92	169,87	111,71	158,91	202,08
	план, млрд грн	101,84	164,93	172,46	109,97	141,85	213,46
	абс.відх., млрд грн	0,11	0,99	-2,59	1,74	17,06	-11,38
	відсоток виконання	100,11	100,60	98,50	101,58	112,03	94,67
Надходження з державного бюджету	факт, млрд грн	41,42	75,81	94,81	142,59	133,46	150,09
	план, млрд грн	34,82	65,69	61,87	144,89	141,32	139,31
	абс.відх., млрд грн	6,60	10,12	32,94	-2,30	-7,86	10,78
	відсоток виконання	118,95	115,41	153,24	98,41	94,44	107,74
Надходження від державних цільових фондів	факт, млрд грн	0,11	0,14	0,08	1,60	0,00	0,00
	план, млрд грн	0,17	0,19	0,08	1,51	0,00	0,00
	абс.відх., млрд грн	-0,06	-0,06	0,00	0,09	0,00	0,00
	відсоток виконання	64,71	71,05	102,50	105,96	0,00	0,00
Доходи	факт, млрд грн	143,49	241,87	264,80	255,80	292,37	352,18
	план, млрд грн	136,83	230,81	234,41	256,37	283,17	352,77
	абс.відх., млрд грн	6,66	11,06	30,39	-0,57	9,20	-0,59
	відсоток виконання	104,87	104,79	112,96	99,78	103,25	99,83
	відхилення структури, %	4,64	4,57	11,48	-0,22	3,15	-0,17

* Складено на основі [10].

а за структурою від -0,17% до 11,48% у ті ж роки. Такі розходження, на наш погляд, обумовлені прорахунками розміру дефіциту фонду, який покривається за рахунок бюджетних коштів. Це, у свою чергу, негативно вплинуло на показники фінансової стійкості ПФУ.

Зазначені дані свідчать про необхідність підвищення рівня обґрунтованості та надійності планових розрахунків як державного бюджету, так і державних позабюджетних фондів України, що позитивно вплине на бюджетну стійкість.

Ще одним показником бюджетної стійкості, який безпосередньо залежить від точності планових розрахунків, є показник дефіциту бюджету та державних позабюджетних фондів. Варто зазначити, що найбільший приріст показника бюджетного дефіциту відбувся у 2009 р. (184,12%) та сягнув 3,89% ВВП, а у 2010 р. – 5,94% ВВП. Оскільки Україна має євроатлантичні перспективи, ці значення не повинні перевищувати межу, встановлену Маастрихтським договором, тобто 3%. Вважається, що перевищення встановленого рівня призводить до порушення бюджетної стійкості. Водночас, світова практика свідчить про те, що сам по собі бюджетний дефіцит не є негативним явищем у разі, коли здійснюється дефіцитне фінансування реального сектору економіки [11].

Заборгованість з виплат з бюджету і позабюджетних фондів та дефіцит останніх також є показником бюджетної стійкості, оптимальним значенням якого є нуль. Значний вплив на зростання цього показника здійснює дефіцит ПФУ, що свідчить про неефективне управління цим фондом та про необхідність зміни методичного інструментарію до формування його доходів і видатків. Водночас оптимізація ресурсів фонду передбачає зміну державної соціальної політики в напрямку забезпечення розвитку

накопичувальної системи пенсійного страхування та здійснення заходів зі збільшення кількості добровільно застрахованих осіб, зокрема громадян України, які працюють за кордоном.

Фінансове навантаження на бюджет становлять платежі, пов'язані з обслуговуванням та погашенням державного боргу, який за останні п'ять років зростав випереджаючими за ВВП темпами. Так, з 2008 р. по 2018 р. державний борг зріс у 11,12 раза [12], а ВВП за аналогічний період – лише у 3,75 раза. Зазначимо, що платежі за обслуговування державного боргу сягнули 94,2% доходів державного бюджету України у 2015 р. Отже, держава вичерпала власні ресурси навіть для саморозвитку, що й спричинило фінансову залежність від позичкових коштів. Це негативно відображається на бюджетній стійкості, адже більша частина видаткових статей державного бюджету є захищеними, що обумовлює необхідність їх покриття в будь-якому випадку. А зважаючи на те, що частка ВВП України, яка перерозподіляється через дохідну частину державного бюджету, становила за період з 2008 р. по 2018 р. від 22,23 до 27,01%, загострилась необхідність підвищення результативності роботи системи податкового адміністрування, ефективності використання податків та їх елементів [13], а також вжиття заходів із забезпечення прибутковості державних підприємств. При цьому пріоритетом державної політики має бути стимулювання до розширення виробництва та підвищення ефективності праці.

Вдосконалення системи податкового адміністрування, в тому числі й за рахунок використання електронних систем та активізації використання режиму автоматичного прийняття окремих управлінських рішень, дасть змогу зменшити до оптимального значення ще один показник бюджетної стійкості – частку податкового боргу у ВВП. Розстроч-

ки зі сплати податків в Україні, які надавали протягом 2016–2017 рр., стали наслідком зростання величини податкового боргу у ВВП з 0,72% у 2012 р. до 3,06% у 2017 р. Така тенденція негативно вплинула на бюджетну стійкість і платоспроможність держави.

З метою покращення платоспроможності, уповноважені органи державної влади приймають рішення щодо застосування такого інструменту управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету, як приватизація. Зауважимо, що політика приватизації у 2008–2018 рр. була найбільш результативною для державного бюджету в 2011 р.: частка надходжень таких платежів у доходах бюджету склала 2,16% усіх доходів державного бюджету та позабюджетних фондів (ПФУ, Фонду соціального страхування України, Фонду безробіття України) (рис. 3). Загалом надходження від приватизації несуттєві, що може бути зумовлене низкою факторів, серед яких – слабка кампанія з підготовки до продажу державного майна.

Незважаючи на те, що такий інструмент управління, як приватизація використо-

вується з метою наповнення державного бюджету, його застосування має супроводжуватися системними комплексними заходами, спрямованими, передусім, на залучення інвестицій, а не на покриття дефіциту бюджету. Підготовчі заходи мають передбачати: встановлення реальної економічної та соціальної вартості об'єкта; оцінки суспільних наслідків переходу права власності; проведення, за необхідності, заходів із фінансового оздоровлення підприємства; використання відкритих аукціонних торгів на міжнародних і національних торговельних майданчиках [14].

Загалом є всі підстави стверджувати, що бюджетна стійкість безпосередньо залежить від боргової стійкості держави, до критеріїв якої належать: співвідношення державного, в т. ч. зовнішнього боргу, до ВВП, до експорту та на одну особу, середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики, рівень достатності золотовалютних резервів та ін. Динаміку окремих таких показників подано на рис. 4.

На рис. 4 видно обернену синергію між показниками зовнішнього боргу у ВВП

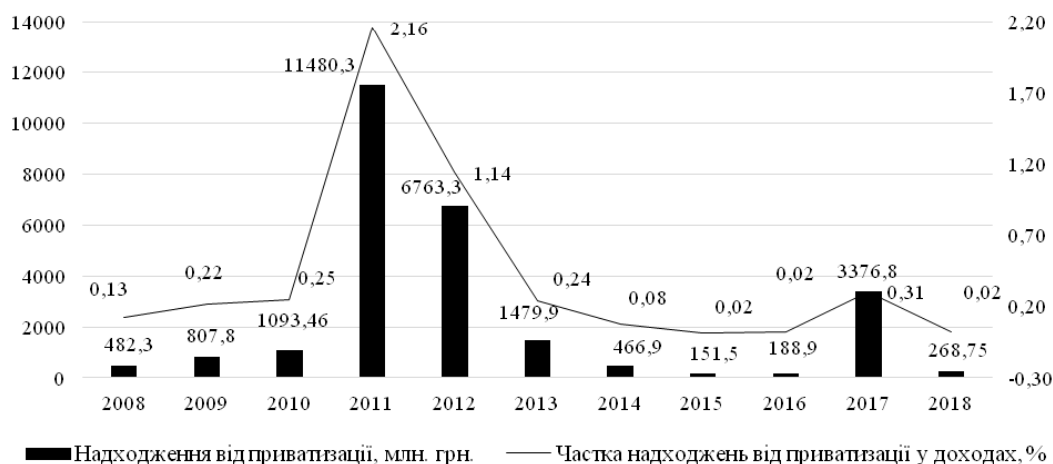

Рис. 3. Динаміка надходжень від приватизації та їх частка у доходах Державного бюджету України та позабюджетних фондів*

* Побудовано на основі [9; 10].

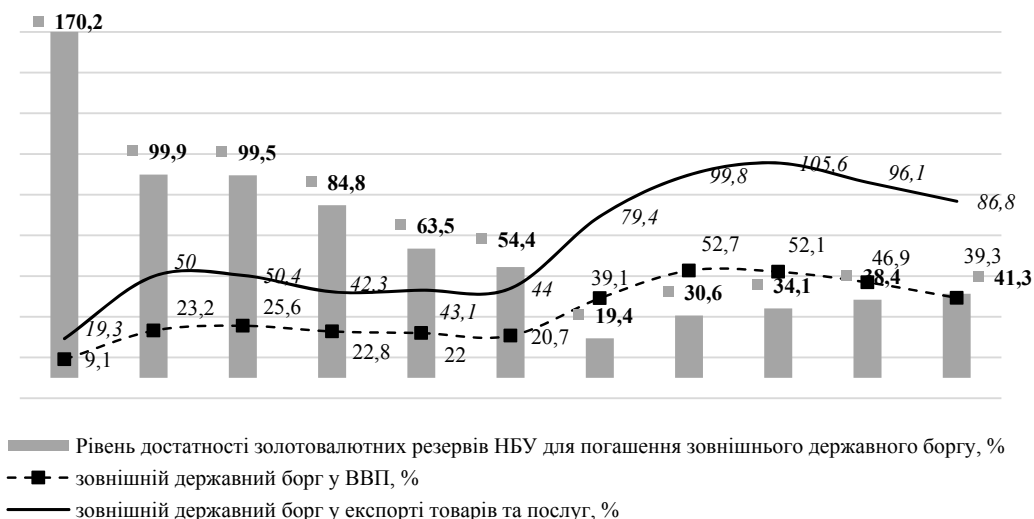

Рис. 4. Динаміка окремих показників боргової стійкості*

* Побудовано на основі [12].

та достатністю золотовалютних резервів. Так, у 2014 р. зросла частка боргу у ВВП та в експорті, за рахунок яких можуть здійснюватися погашення, а рівень достатності золотовалютних резервів скоротився до десятирічного мінімуму. В результаті таких негативних тенденцій склалася ситуація, за якої ані золотовалютні резерви, ані вітчизняний експорт не могли покрити зовнішній борг України. У 2017–2018 рр. намітилось покращення платоспроможності держави, що пов'язано з поступовим відновленням темпів економічного зростання. Наслідком цього стало фактичне відновлення співвідношення державного боргу та ВВП до рівня 60%.

Зважаючи на описані тенденції, можна говорити про достатньо низький рівень боргової стійкості, яка є об'єктивним результатом розбудови борго-залежної економічної моделі в Україні. Відхід від такої моделі вбачається в підвищенні ефективності використання інструментів управління державними фінансами, які обиратимуться з урахуванням наявного природо-ресурсного

і фінансового потенціалу країни та стратегічного бачення її збалансованого розвитку.

Оскільки до драйверів економічного розвитку відносять інвестиції, джерелом утворення яких може бути й державний бюджет, доцільно дослідити ефективність використання цього інструменту уповноваженими органами управління. Зазначимо, що бюджетні інвестиції покликані стимулювати економічне зростання в довгостроковому періоді через покращення інфраструктури, забезпечення розвитку реального сектору економіки та соціальної сфери. Бюджетні інвестиції також можуть використовуватися як інструмент для прискорення росту під час економічного спаду. Так, починаючи з 2008 р. по 2011 р. в Україні спостерігається поступове збільшення частки державних інвестицій у загальному обсязі ВВП з 0,13% у 2008 р. до 1,32% у 2011 р., що свідчить про зростання ролі бюджетного інвестування. Однак вже в 2014 р. спостерігався найнижчий рівень бюджетних інвестицій – 0,17% у ВВП та 1,20% у видатках державного бюджету (рис. 5).

Рис. 5. Темпи приросту ВВП та рівень бюджетних інвестицій у ВВП (%) у видатках Державного бюджету України*

* Побудовано на основі [9; 12; 15].

Ситуація покращилась у період першого посткризового інвестиційного циклу 2016–2018 рр.: частка бюджетних інвестицій у загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України зросла з 0,8% до 3%, а у видатках державного бюджету – з 2,8% до 4%. Разом з тим, в економічній теорії існує поняття граничної межі бюджетних інвестицій А. Фуенте, яка перебуває на рівні 2% ВВП [16]. Проведений аналіз стану бюджетного інвестування у 2008–2018 рр. засвідчив перевищення урядом лінії Фуенте [9; 15]. Разом з тим, як свідчить аналіз статистичних даних структури капітальних інвестицій в економіку за останнє десятиріччя, кореляційний зв'язок між бюджетними інвестиціями та приватними інвестиціями не дуже тісний, що може пояснюватися, зокрема, тим, що більша частина бюджетних інвестицій здійснюється в оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу, інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я. Тобто, в ті сектори економіки, які не є продуктивними та привабливими для приватних інвестицій.

Ефективність бюджетних інвестицій у державний сектор, на наш погляд, можна визначити шляхом порівняння надходжень до державного бюджету від державних підприємств (податкових та неподаткових, в т. ч. орендної плати від передачі в оренду виробничих площ; частини прибутку підприємств, яка перераховується в бюджет за результатами року тощо) та бюджетного фінансування капітальних інвестицій цих суб'єктів (табл. 2).

Отримані результати свідчать, що значення коефіцієнта бюджетної ефективності капітальних інвестицій у підприємства державного сектору економіки залишається достатньо високим, незважаючи на його суттєве зменшення у 2018 р., порівняно з 2016 р. Це свідчить, що на кожну гривню бюджетних інвестицій державний бюджет отримує більше 100 грн надходжень.

Доцільно зазначити, що ефективність управління бюджетними інвестиціями оцінюється також їх впливом на інвестиційну привабливість країни. Інвестиційна привабливість країни є тим індикатором, який

Динаміка показників бюджетної ефективності капітальних інвестицій*

Показники	2015	2016	2017	2018
1. Усього надходжень до державного бюджету від підприємств державного сектору економіки, млн грн, в т. ч.	89478,19	115752,52	168808,76	195713,28
2. Бюджетне фінансування капітальних інвестицій підприємств державного сектору економіки, млн грн	441,70	241,72	1002,77	1646,69
3. Коефіцієнт бюджетної ефективності капітальних інвестицій підприємств державного сектору економіки (ряд 1/ряд 2)	202,58	478,87	168,34	118,85

* Складено на основі [17].

свідчить про ефективність державного управління загалом та управління державними фінансами зокрема. Однак, як комплексний показник, він зазнає впливу багатьох факторів прямої та опосередкованої дії, що нейтралізують вплив на них бюджетних інвестицій. Так, аналіз інвестиційної привабливості України свідчить, що у 2008–2018 рр. інвестиційний індекс не вирізнявся стабільністю. Так, у 1 кварталі 2011 р. він був найбільшим (3,4 пункти), а найменшим – у 4 кварталі 2013 р. (1,81 пункти). Регулярне зниження індексу інвестиційної привабливості, на наш погляд, пов'язане з політичною нестабільністю, економічним спадом і початком активних бойових дій на сході України. При цьому встановлено, що розмір бюджетних інвестицій не впливає на індекс інвестиційної привабливості України.

У контексті створення можливостей для модернізації національної економіки та досягнення стрімкої динаміки соціально-економічного розвитку стратегічної ваги набуває завдання з формування сприятливого інвестиційного клімату та стійкої інвестиційної безпеки України. Це обумовлює необхідність залучення капіталу ззовні [18]. Однак у ситуації негативного загального середовища інвестування в світі притоки прямих іноземних інвестицій в Україну продемонстрували особливу мінливість. Так, у 2009 р. такі притоки зменшилися майже на 53%, порівняно з 2008 р., з 2010 р. по

2013 р. вони мали постійний приріст, однак вже у 2014 р. темпи чистого приросту прямих іноземних інвестицій знову скоротились – на 92,7%, порівняно з 2013 р., а у 2015 р. знову зросли на 907,4% [16]. Причинами такої мінливості, на думку іноземних інвесторів, є: високий рівень корупції в Україні (83% респондентів критично не задоволені станом справ), недовіра до судової системи (77% респондентів), а також відсутність земельної реформи та тіньова економіка (66% респондентів) [18].

Одним із показників ефективного управління державними фінансами є рівень освоєння бюджетних інвестицій (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать, що рівень освоєння бюджетних інвестицій був найвищим у 2008 р. і становив майже 86%, а найнижчим – у 2017 р. – 26%. Це свідчить про незадовільний стан освоєння бюджетних інвестицій, що негативно впливає на: відтворення основних фондів держави, поліпшення галузевої структури економіки, розвиток соціальної інфраструктури, інвестиційну привабливість секторів економіки і територій тощо.

Крім того, фінансування інвестицій з бюджету є виправданим лише у тому випадку, якщо кошти спрямовують на розвиток перспективних галузей реального сектору економіки – тих, які мають потужний експортний потенціал та характеризуються високою інноваційністю. Це пояснюється тим, що висока інноваційна активність є одним

Рівень освоєння бюджетних інвестицій*

Рік	Бюджетні інвестиції в економіку України, млн грн	Освоєні бюджетні інвестиції, млн грн	Рівень освоєння бюджетних інвестицій	Оцінка ефективності управління
2008	15403	13247,0	86%	задовільна
2009	8361	4849,38	58%	незадовільна
2010	10952	7775,92	71%	незадовільна
2011	18395	13428,35	73%	незадовільна
2012	17141	11313,06	66%	незадовільна
2013	6498	3638,88	56%	незадовільна
2014	2739	1369,5	50%	незадовільна
2015	6920	4774,8	69%	незадовільна
2016	9264	6855,36	74%	незадовільна
2017	15295	3976,7	26%	незадовільна
2018	22814	9125,6	40%	незадовільна

* Складено на основі [9].

із головних чинників досягнення високих темпів зростання економіки та її структурної модернізації. Так, за даними Євростату та Національного наукового фонду США, у 2016 р. частка високо- та середньовисокотехнологічних секторів у виробництві промислової продукції становила у Швейцарії, відповідно, 14,6% та 21,3%, Ізраїлі – 38% та 12,6%, Південній Кореї – 21% та 33,4%, Німеччині – 3,7% та 28%, Чехії – 4,2% та 42%, а в Україні – 2,9% та 10,9% [19]. Водночас, за даними Глобального індексу інновацій (Global Innovation Index), Україна у 2018 р. посіла у рейтингу найвищу позицію за останні сім років – 43 місце з коефіцієнтом інноваційної ефективності 38,5 пункти. При цьому за продуктивністю праці наша країна – на 50 місці, що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництво товарів з низькою доданою вартістю (Україна у 2018 р. потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями – 48 місце) [19].

Оскільки бюджетні інвестиції здебільшого здійснюються у державний сектор

економіки, варто проаналізувати результативність його функціонування, яка буде індикатором економічного ефекту від управління державними фінансами. Зауважимо, що протягом багатьох років в Україні державна політика була спрямована на те, щоб зберегти більшу частку державної власності у стратегічно важливих підприємствах. Водночас у деяких випадках розпродавали акції тих державних компаній, які потребували значних фінансових вливань. У такий спосіб держава намагалася розділити відповідальність за становище в тій чи іншій галузі економіки з приватним сектором, що призвело до зміни у структурі державного сектору економіки України. Так, за останнє десятиріччя питома вага господарських товарів з державною часткою понад 50% збільшилась з 6,44% у 2008 р. до 8,30% у 2018 р., тобто їх частка зросла за цей період на 1,86 процентних пункти (табл. 4).

Світовий досвід підтверджує, що стандартів щодо оптимального розміру державного сектору економіки не існує. В деяких країнах він достатньо великий (Греція,

Динаміка кількості та структури суб'єктів господарювання державного сектору економіки України*

Рік	Усього по Україні		у тому числі:			
			державні підприємства		господарські товариства з державною часткою понад 50%	
	одиниць	%	одиниць	% до загальної чисельності	одиниць	% до загальної чисельності
2008	3260	100,00	3050	93,56	210	6,44
2009	3580	100,00	3374	94,25	206	5,75
2010	4021	100,00	3653	90,85	368	9,15
2011	4091	100,00	3695	90,32	396	9,68
2012	3622	100,00	3291	90,86	331	9,14
2013	3632	100,00	3296	90,75	336	9,25
2014	3340	100,00	3038	90,96	302	9,04
2015	3458	100,00	3163	91,47	295	8,53
2016	3435	100,00	3152	91,76	283	8,24
2017	3385	100,00	3100	91,58	285	8,42
2018	3363	100,00	3084	91,70	279	8,30

* Складено на основі [17].

Італія, Франція), в інших – майже відсутній (Японія, Люксембург); у деяких країнах сконцентрований у невеликій кількості галузей (Нідерланди), а в інших – представлений у всіх галузях економіки (Франція, Португалія). У певних країнах він високоефективний (Швеція, Франція), в інших – неефективний (Бельгія, США). Тобто, існують різні національні моделі, які відрізняються лише ефективністю реалізації [20, с. 47].

Зауважимо, що з метою оцінювання ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки застосовують різні методи, що обумовлено складністю визначення кінцевого результату. Досягнення бажаного ефекту від їх діяльності пов'язано із високим ступенем невизначеності, а тому результат навіть однозначно орієнтованих державних заходів має ймовірний характер і не завжди може бути описаний яким-небудь комплексним

показником. Майже кожне досягнення управління підприємствами державного сектору економіки має певну сукупність наслідків і для того, щоб зменшити вплив неминучих похибок в їх оцінках хоча б до припустимого рівня, розрахунок ефективності цієї управлінської діяльності може бути тільки багатоваріантним. Так, одним із показників ефективності управління державним сектором економіки є оцінка його внеску в національну економіку (табл. 5), в т. ч. за секторами економіки.

За результатами аналізу даних, наведених у табл. 5, встановлено, що на державний сектор у середній вартості необоротних та оборотних активів у економіці загалом за період з 2013 р. по 2018 р. припадало від 19,4% (у 2015 р.) до 14,4% (у 2013 р.), з чисельністю штатних працівників у загальній чисельності працюючих від 15,8% (2015 р.) до 12% (у 2018 р.) та обсягом чистого до-

Внесок державного сектору в національну економіку*

Рік	Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага середньої вартості необоротних та оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага кількості працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага капітальних інвестицій суб'єктів господарювання державного сектору економіки, %	Питома вага державного сектору економіки, %
2013	0,7	9,2	14,4	15,6	9,0	9,8
2014	0,7	8,9	15,6	15,1	11,3	10,3
2015	0,6	11,4	19,4	15,8	9,3	11,3
2016	0,7	11,0	18,6	15,4	9,7	11,1
2017	0,6	8,6	16,9	13,2	7,7	9,4
2018	0,6	8,2	15,2	12	8,3	8,9

* Складено на основі [17].

ходу (виручки) від реалізації продукції (послуг, робіт) в загальній вартості реалізованої продукції 11,4% (у 2015 р.) та 8,2% (у 2018 р.). Тобто, незважаючи на зниження питомої ваги окремих показників, підприємства державного сектору економіки мають суттєвий вплив на стан національної економіки. Однак спостерігається тенденція до послаблення їх впливу: попри зростання показників чистого прибутку підприємств державного сектору (з 12,44 млрд грн у 2008 р. до 31,23 млрд грн у 2018 р.) та загальної вартості активів (з 351,02 млрд грн у 2008 р. до 1497,97 млрд грн у 2018 р.) відбувається зменшення питомої ваги таких суб'єктів у структурі ВВП (рис. 6). Це є однією з ознак неефективного використання економічного потенціалу державного сектору економіки.

На основі відкритих Зведених показників фінансових планів підприємств державного сектору економіки за період 2014–2018 рр. нами здійснено оцінювання ефективності управління підприємствами державного сектору економіки. У результаті встановлено тенденцію до підвищення

загального бала ефективності управління державними підприємствами. Водночас, вважаємо, що, оскільки критерії оцінки достатньо умовні, не можна говорити про достовірність отриманих результатів.

Для оцінки ефективного управління в державному секторі економіки загалом можна застосувати показник прибутковості, оскільки – це стійке економічне явище, яке проявляється як підтверджена здатність суб'єктів господарювання загалом та державного сектору зокрема, генерувати позитивний фінансовий результат від здійснення фінансово-господарської діяльності, що полягає в перевищенні доходу над здійсненими витратами в розмірі, достатньому для ефективного подальшого функціонування.

Як свідчать результати проведеного дослідження, за період з 2011 р. по 2018 р. кількість прибуткових підприємств державного сектору економіки скоротилась на 73,79% – до 29,59%, тобто на 44,2 процентних пункти, що відбулось на тлі скорочення загальної кількості державних підприємств на 45,2%. При цьому кількість державних підприємств, що не виконали фінансовий

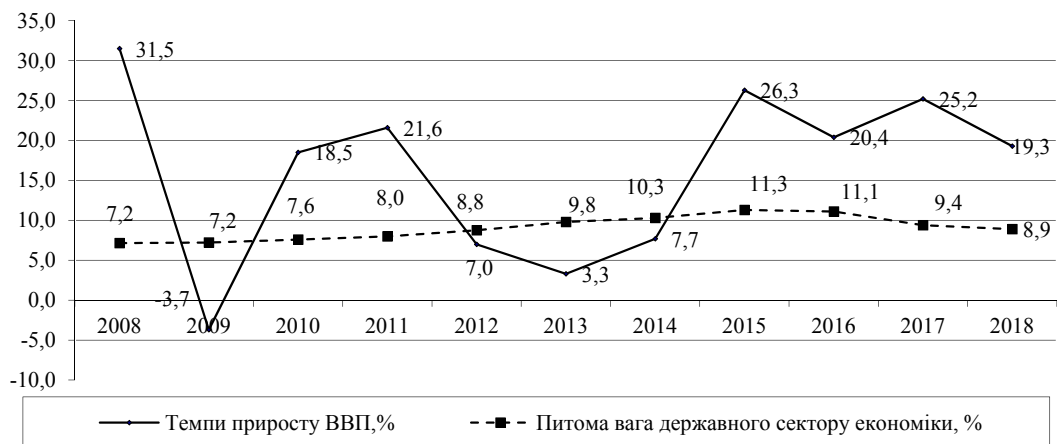

Рис. 6. Залежність зміни темпу приросту ВВП від питомої ваги державного сектору в національній економіці*

* Побудовано на основі [15; 17].

план, збільшилася з 27,62% у 2011 р. до 39,45% у 2017 р. Ці дані свідчать про незадовільний стан управління державними підприємствами, що мало відобразитися на кількості розірваних контрактів із відповідними керівниками. Натомість, цей показник продемонстрував зворотну тенденцію – він скоротився з 135 у 2011 р. до 81 у 2018 р.

Варто зазначити, що найнижчою ефективністю характеризувалася робота підприємств державного сектору економіки України в 2010–2014 рр. із поступовим відновленням позитивної динаміки. Однак варто додати, що на тлі покращення більшості показників діяльності державних підприємств відбувається зменшення вартості їх активів у 2018 р.

Висновки. За результатами квантифікації економічного ефекту від управління державними фінансами встановлено необхідність застосування заходів, спрямованих на забезпечення бюджетної, боргової, інвестиційно-інноваційної стійкості та фінансової стійкості суб'єктів державного сектору економіки. Так, до напрямків підвищення ефективності управління держав-

ними підприємствами відносимо, зокрема: зміну методичних підходів до оцінювання ефективності управління державним сектором, яка буде враховувати рівень їх економічної успішності та суспільної ролі; встановити залежність між бюджетним фінансуванням суб'єкта державного сектору економіки та результатами його роботи; використовувати бюджетне кредитування як інструмент управління вихідними фінансовими потоками державного бюджету, яке стимулюватиме керівників державних підприємств до забезпечення прибутковості їх діяльності; підвищення відповідальності керівників державних підприємств за досягнуті ними результати.

Управління бюджетними інвестиціями пропонується покращити завдяки: розвитку інституту державно-приватного партнерства в окремих сферах економіки, таких як інфраструктура, наука та ін.; активізації використання інноваційного потенціалу за рахунок створення інноваційних кластерів, бізнес-інкубаторів та ін.; підвищенню якості оцінювання інвестиційного проекту, що позитивно вплине на результативність його

реалізації; переорієнтуванню напрямків руху коштів з вкладень у засоби виробництва на вкладення у людські ресурси, що має довгострокову перспективу, але з більшою дохідністю; закріпленню за державою прав інтелектуальної власності на розробки державних науково-дослідних інститутів (патенти, свідоцтва та ін.), що дасть змогу отримати додаткові надходження від франшизи і торгівельних марок.

Список використаних джерел

1. Баглай М. Ю., Білопольська В. М. Бюджетний менеджмент в Україні: проблеми та пропозиції щодо їх вирішення. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2012. С. 34-38.
2. Винниченко Н. В. Трансформація бюджетного менеджменту в умовах реформування сектора публічних фінансів в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Сумський держ. ун-т Міністерства освіти і науки України. Суми, 2018. 471 с.
3. Горбунов О.В. Бюджетний менеджмент в системі державного регулювання економіки : дис. ... канд. екон. наук. : 08.00.03 / Центральноукраїнський нац. техн. ун-т. Кропивницький, 2018. 272 с. URL : http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/Gorbunov_dis.pdf.
4. Мельничук Н. Ю. Бюджетний менеджмент в системі державного регулювання: теорія, метрологія, практика : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Чернігівський нац. техн. ун-т. Чернігів, 2018 с. 518 с. URL : <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/17023>.
5. Рожко О. Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 360 с.
6. Рудик Н.В. Макрофінансові індикатори в економічній стратегії держави. Проблеми економіки. 2016. № 3. С. 74–82. URL : http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-3_0-pages-74_80.pdf.
7. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : монографія. Тернопіль : Економічна думка THEU, 2016. 414 с.
8. The Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA). URL : <https://www.pefa.org/node/3676>
9. Державна казначейська служба України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
10. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. Доходи бюджету Пенсійного фонду України, 21.05.2018 р. URL : <http://www.pfu.gov.ua/33937-dohody-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>.
11. Офіційний веб-сайт Світового банку. URL : <https://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>.
12. Фінансовий портал Мінфіну. URL : <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>.
13. Волохова І. С., Луніна І. О., Хомутенко А. В. Трансформаційні процеси у податковій системі України : монографія / за ред. д-ра екон. наук І. С. Волохової. Одеса : Атлант, 2018. 383 с.
14. Гець В. Після приватизації показники підприємств тільки погіршилися. URL : <http://finbalance.com.ua/news/Pislya-privatizatsi-pokazniki-pidprimstv-v-Ukrani-pohirshilisya---Hets>.
15. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Статистичний щорічник "Україна у цифрах 2017". URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf.
16. De la Fuente A Fiscal policy and growths in the OECD// CEPR Discussion paper London. 2007. № 1775. URL : <http://econpapers.repec.org/RAS/pde52.htm>.
17. Питома вага державного сектора в економіці. Міністерство економічного розвитку. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoremEkonomikils>.

18. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. 2-ге вид. Львів : Кальварія, 2017. 164 с. URL : <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>.

19. Global Competitiveness Report 2018. URL : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=UKR>.

20. Лук'яненко І. Г. Макрофінансова стабільність: моделі та вектори оцінки : монографія. Київ : ТОВ "ГЛІФ Медіа", 2016. 187 с. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10878>.

References

1. Bahlai, M. Іu., Bilopolska, V. M. (2012). *Biudzhetni menedzhment v Ukraini: problemy ta propozyitsii shchodo yikh vyrishennia* [Budget management in Ukraine: problems and proposals to solve it]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa – Bulletin of the Vasyl Stus student scientific society of DonNU*.

2. Vynnychenko, N. V. (2018). *Transformatsiia biudzhethnoho menedzhmentu v umovakh reformuvannia sektora publichnykh finansiv v Ukraini* [Transformation of budget management in the conditions of reforming the public finance sector in Ukraine]. (Thesis: 08.00.03). Sumy [in Ukrainian].

3. Horbunov, O. V. (2018). *Biudzhetni menedzhment v systemi derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky* [Budget management in the system of state regulation of the economy]. (Thesis: 08.00.03). Kropyvnytsky. Available at: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/Gorbunov_dis.pdf.

4. Melnychuk, N. Іu. (2018). *Biudzhetni menedzhment v systemi derzhavnoho rehuliuвання: teoriia, metrolohii, praktyka* [Budget management in the system of state regulation: theory, metrology, practice]. (Thesis: 08.00.08). Chernihiv. Available at: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/17023>.

5. Rozhko, O. D. (2016). *Derzhavni finansy Ukrainy: determinanty ta priorityety rozvytku* [Public finances of Ukraine: determinants and priorities of

development]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

6. Rudyk, N. V. (2016). *Makrofinansovi indykatory v ekonomichnii stratehii derzhavy* [Macroeconomic indicators in the economic strategy of the state]. *Problemy ekonomiky – Problems of Economy*, 3, 74–82. Available at: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-3_0-pages-74_80.pdf.

7. Tulai, O. І. (2016). *Derzhavni finansy i stalyy liudskyy rozvytok: kontseptualni dominanty ta dialektychna yednist* [Public finance and sustainable human development]. Ternopil: *Economichna dumka* [in Ukrainian].

8. *The Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA)*. Available at: <https://www.pefa.org/node/3676>.

9. *Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy* [State Treasury Service of Ukraine]. (2018). Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.

10. *Ofitsiinyi veb sait Pensiinoho fondu Ukrainy. Dokhody biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy* [Official website of the Pension Fund of Ukraine. Budget of the State University of Ukraine]. (2018). Available at: <http://www.pfu.gov.ua/33937-dohody-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>.

11. *Ofitsiinyi veb sait Svitovoho banku* [The official website of the World Bank]. (2018). Available at: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>.

12. *Finansovyi portal Minfinu* [Financial portal of the Ministry of Finance]. (2019). Available at: <http://index.minfin.com.ua/index / debtgov />.

13. Volokhova, І. S. (Ed.), Lunina, І. O., Kholmutenko, A. V. (2018). *Transformatsiini protsesy u podatkovii systemi Ukrainy* [Transformation processes in the tax system of Ukraine]. Odessa: Atlant [in Ukrainian].

14. Heiets, V. (2015). *Pislia pryvatyzatsii pokaznyky pidpriemstv tilky pohirshly* [After privatization the performance of enterprises only deteriorated]. Available at: <http://finbalance.com.ua/news/>

[Pislya-privatizatsi-pokazniki-pidprimstv-v-Ukrani-pohirshilisya---Hets.](#)

15. Ofitsiyniy veb sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. (2018). Statistical Yearbook "Ukraine in Figures 2017". Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/08/Ukr_cifra_2017_u.pdf.

16. De la Fuente A Fiscal policy and growths in the OECD (2007). CEPR Discussion paper London, 1775. Available at: <http://econpapers.repec.org/RAS/pde52.htm>.

17. Pytoma vaha derzhavnoho sektora v ekonomitsi [The share of the public sector in the economy]. (2019). Ministry of Economic Development. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikils>.

18. Ukraina 2030: Doktryna zbalansovanoho rozvytku [Ukraine 2030: The doctrine of balanced development]. (2-nd ed.). (2017). Lviv: Calvary. Available at: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>.

19. Global Competitiveness Report. (2018). Available at: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=UKR>.

20. Lukianenko, I. H. (2016). Makrofinansova stabilnist: modeli ta vektory otsinky [Macrofinancial stability: models and evaluation vectors]. Kyiv: TOV "HLIF Media". Available at: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10878>.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020.